

Aistittu ja kuljettu elinympäristö

Arimo Helmisaari: Mykkälän Liisan koulutie

Palaamme 30-luvun alkuun. On kaunis kevättalvinen aamu. Mykkälän tuvassa yhdeksänvuotiaan Liisan isoäiti Eetla työntää pari kuivaa klappia hellaan. No, palavat sennaikaa, ku Aili tullee navetast. ”Liisa! Pirr kiirett, muuten myöhästyn linjapiilist. Myssy päähäj ja kuivat lapaset pankolt, niin lähretää.”

Liisa nappaa vielä hätäisesti keskensyödyn voileipänsä toiseen käteen ja koulumatka alkaa. Tällä kertaa matka on poikkeuksellinen: Aina maailmalla hieromassa käyvä isoäiti oli harvinainen matkakumppani, niin paljon Eetla oli poissa kotoa. Viimeinen leipäpala suuhun, vanttut käsiin ja koululaukku tuntui tällä kertaa kevyeltä. Liisa juoksi isoäidin kiinni, tunki pienen kätensä rivakkaan kouraan. Tuttu, lähes kivuliaasti rutistava ote tuntui hyvältä. Eetlan musta, nilkkoihin ulottuva hame aurasi lähes ummessa olevaa Mykkälän polkua kuin suuri luuta pudottaen samalla yöllä satanutta kevyttä lunta askelkuoppien täytteeksi. Kirkkaaseen talvi-ilmaan nousi savupatsaita edessä näkyvien torppien piipuista. Etäällä vasemmalla näkyvä Lepistön savu tuprusi vallan mustana. ”Mitäs se Kustaa polttaa ko taivas vallan pimenee? Taitaa oll pesäs jokku loppuunkäytetyt rasat”, pohti Eetla. Mäikkälän pihalta kuului puheensorinaa ja Malmin pitkän rivin akkunat olivat vallan koristeelliset pakkasen muokkaamina. Kaukaa kuului koiran haukuntaa, johon pian vastattiin vielä kovemmalla jostakin lähistöltä. Taitettiin oikealle, Emättömäntielle ja pakkaslumi narskui Eetlan ja Liisan matkatessa. ”Varo vähä sitte noita hevosen sontakasoja, ettes tahri jalkineitas oikeim paljo”, opasti isoäiti. Vasemmalla sijatsevan Pöllölän pikku-torppa oli vielä pimeänä, ei edes savu noussut korsteenista. ”Pajuskaki taitaa viäll torkkua, kun ei minikään näköst elomerkkii näy”, mumisi Eetla kuin itseksensä. Eetla nappasi tukevammin Liisan kädestä.

*Mykkälänmäen makasiini
Turkutien varrella.
Kuva: Tero Kivimäki 2006.*

Mykkälän koulun ohitse. Liisan lapsuudessa puut olivat kauempana koulusta. Väensauna oli hiukan kauempana tiestä, alakuvassa oikealla. Kuvat: Tero Kivimäki 2006.

Pienen mäentöppäreen jälkeen Emättömäntie yhtyi vanhaan Turkutiehen. Vieraan näköinen mies körötteli hevosellaan kirkonkylään päin, tervehti kulkijoita ja tarjosi kyytiä. Eetla kertoi kulkevasa vaan Riihimäkeen linjuria odottamaan, mies muiskasi suutaan, kiristi kevyesti ohjaksia ja hevonen läksi nopsaan raviin jättäen Liisan ja Eetlan pian taakseen. Liisa katsoi vielä Kuralan suuntaan; ei näkynyt muuta kuin vanha suuri Mykkälänmäen makasiini. Usein tuli oikaistua kouluun Mykkälänmäen talon, tai Mykkälän koulun kohdalta tallin luo ja siitä tallitietä kartanon kulmalta taas takaisin Turuntielle. "Olispa koulu viäll täällä, ni olis sopiva koulumatka", sanoi Liisa Eetlalle. Nyt hän oli kuitenkin isoäidin matkassa ja oli mukava nauttia kaikki metrit jotka Eetlan seura tarjosi. Väensauna pilkotti kauempana oikealla, ja siellä näkyi joku purkavan halkokuormaa. "Onkse se Toivosen Akseli?" mietti Liisa, "Ainaki iha samannäköne." Riihimäki alkoi näkyä oikealla. Isoäiti tiuhensi kulkuaan, ja Liisa sai pistää jo kevyeksi juoksuksi. Saavuttiin "Yläneen matkahuollon," Riihimäen porstuan luo. Turkutie nuolaisi aivan talon vierestä kaartuen oikealle, kartanon suuntaan. Vasemmalle suuntautui tie Kapakan kulmille, jota kautta matkattiin myös Mynämäkeen ja Honkilahteen. Eetla laskei matkakassinsa Riihimäen rappusille ja kysäisi Vuolukan Aililta, joka pistäytyi sisältä katsomaan tulijoita, olisiko tämä kuullut linjurista mitään? Aili tiesi autosta sen verran, ettei se ainakaan vielä ole mennyt, koska karjakkokin odottaa jotain pakettia. Aili pyysi Eetlaa sisään kahville, jossa olisi lämpimämpi vartoillakin. Liisakin olisi halunnut poiketa sisälle, mutta isoäiti patisti tyttöä kouluun, ettei tämä myöhästyisi. Kuin lohdutukseksi Vuolukan täti otti esiliinan taskusta korpun ja työnsi sen tytön

palton taskuun. Olo tuntuikin paremmalta. Iso-äiti evästi vielä Liisaa sanomalla: ”Muista sit. Nokkaa ei pyhjetä vanttua selkää, vaa käytät nenäliinaa. Tulen taas pariv viikom pääst, sit taas nährään.” Eetla häipyi sisälle Riihimäkeen ja Liisa lähti jatkamaan koulutietään. Ilma oli kirkas ja oikealla näkyi Karjakon talo, Tassula. Siellä oli kuulemma uusi karjakko, joku Hippos nimeltään.” Sylvin olen nähnytki, mutte sitä piänt poikaa”, mietiskeli Liisa kulkiessaan. Suuri kivinen navetta oli samassa pihapiirissä karjakon asunnon kanssa, yksi hevostalleille johtavista kärrytestä kulki rakennusten välitse. Navetan ulkopuolella näkyi pari tuttua tätiä, jotka vilkuttivat Liisalle iloisesti. Tyttö vastasi tervehdykseen. Navetan tienpuolisessa päädyssä oli tukeva aitaus, jossa suvisempaan aikaan jaloitteli suuria sonninkyrmyjä. Siinä ne usein vahtasivat ohikulkevia ihmisiä. Välillä puhistiin ja paksu nokkarengas kiilteli märkänä. Miten ne silloin tuntuivatkin aitauksen vankat puut pieniltä ja heikoilta kun sonnit olivat ulkona! Kovin mieluusti Liisakin silloin pisti sonnien kohdalla juoksuksi. Kulku jatkui loivaa myötämäkeä eteenpäin ja huurossa oleva kartanon koivukuja hohti kauniisti Liisan jatkaessa matkaansa. Koko jokilaakso näkyi kuin laajakuvana tytön silmiin; oikealla kauempana kartanon hevostalli, josta kuului miesten huutoja ja hevosten hirnahduksia. Edessä oli kartano siipi- ja piharakennuksiineen. Vasemmalla suuri aitta, sekä kaukana silhuettina hyvin pienenä näkyi kirkonkylää. Selvästi erottui kirkon massiivinen hahmo,

Tassula.

Kuva: Arimo Helmisaari 2008.

Riihimäen editse. Kuvassa oikealla Riihimäen makasiini, jossa säilytettiin muun muassa polttopuita. Rakennuksen katsojanpuoleisessa päädyssä on huussi. Keskellä on Riihimäen väenrakennus ja taustalla iso makasiini.

Kuva: Tero Kivimäki 2006.

jonka sipulinmallinen torni sojotti selvänä maamerkkinä ihmisille. Tyttö jatkoi kulkuaan. Jonkun matkan päässä tiellä oli vielä höyryävä hevosen lantakasa, jonka sulamattomista viljanjyvistä pieni varpusparvi kävi kovaa taistelua. Tyttö taputti käsiään ja saikin nälkäiset varpuset lentoon. Naurutti. Edessä oikealla oli tuttu rakennus: renkitupa. Sen vellikellon soitto kuului hyvin Mykkäläänkin. Renkituvan edessä seisoj joukko nauravia miehiä. Siellä oli tuvassa käyty työnjakotilaisuudessa. Liisan nähtyään joku miehistä nosti kättään, johon tyttö vastasi. Renkituvasta tuli ulos myös nainen, jonka Liisa tunnisti Suomen Fiinuksi. Fi-

nu taisi olla kartanon leiväntekopuuhiissa. Liisa heilutti kättään ja Fiinu huusi jotain kouluun kiirehtimisestä. Liisa katsoi tallitien suuntaan, joka tuli suoraan talleilta ja liittyi aivan renkituvan kohdalla Turkutiehen. Ei mitään kiirettä. Siellähän näkyi tien puolivälissä vielä tulevan kaksi koulupoikaa. Tyttö siristi silmiään: "On ne ne. Laihov Ville ja Linnasuun Pentti." Liisa lähti reippaasti eteenpäin. Tulomatkalla hän poikkeaisi renkituvalla hakemassa Mykkälän postin ja Fiinu tarjoaa taas tänään kimpaleen leipätaikinaa. Se maistui aina yhtä hyvältä ja sitä oli kiva mutustella siellä renkituvassa istuksissa.

*Kivinavetta ilman lehmiä tai sonneja.
Kuva: Tero Kivimäki 2006.*

1. Kohti kartanon ydintä.
 2. Kartanon päärakennuksen ohitse, oikealla renkitupa. Turkutie viisti kartanon nurkkaa.
 3. Vilja-aitta entisen puutarhan vierellä, takana häämöttää Yläneen kirkon torni.
 4. Silta, oikealla vilja-aitta, vasemmalla myllyn paikka, taustalla iso keltainen makasiini, jonka edessä aikoinaan oli lautatapuleita vuoden korjaustarpeisiin.
 5. Vilja-aitta myllyä vastapäätä. Siellä säilytettiin sekä myllytettyä että myllytystä odottavaa viljaa. Taustalla pajarakennus.
- Kuvat: Tero Kivimäki 2006

Vasemmalla peltomaisemaa tieltä katsottuna, taustalla Kappelniitunmäki.

Alla kuljetaan kohti Santaveräjää. Liisan lapsuudessa tietä reunusti nuori koivukuja. Kuja on kaadettu, sen varrella kasvaa nyt satunnaisesti koivuja. Uuden kujan istutus odottaa.

Kuvat: Tero Kivimäki 2006.

Turkutie kulkee aivan kartanon päärakennuksen kylkeä. Lumikiteillä kuorrutetut omenapuut seisovat kuin sotilaat suorina rivistöinä kartanon puutarhassa, joka sijaitsee aivan päärakennuksen kohdalla, tien vasemmalla puolella. ”Kesällä voi saada muutaman ompun,” miettii Liisa kulkiessaan. Hän oli joskus puutarhurilta saanutkin. Joen ylittävä Kartanon kivisilta mataline kaiteineen on edessä heti päärivin jälkeen. Kotona on varotettu menemästä ihan syrjille, saati kurkkimasta kaiteen yli. Sen Liisa oli kylläkin tehnyt monta kertaa. Nyt hän kuitenkin jatkoi matkaansa pysähtymättä, vaikka kosken pienessä sulakohdassa sukkelteleva koskikara tytön huomion meinasi vangita. ”Keväällä tullaan kattomaan uittomiehiä,” mietiskeli Liisa. Kartanoa vastapäätä kosken partaalla samalla puolella seisoi jyhykeä vilja-aitta. Sillan vasemmalla puolella sijaitsi kartanon mylly. Suuri rakennus oli tytön mielestä hiukan pelottavakin. Myllylle johtava

kivetty vesiuoma näytti paikalta johon ei tehnyt mieli pudota. Sieltä ei olisi helppo päästä ylös ja virta voisi viedä vaikka myllynkivien jauhattavaksi. Kauheaa, ajatteli Liisa. Mylly oli kaikesta huolimatta Liisallekin rakas paikka. Myllysedät olivat kivoja juttelemaan myös pienempien kanssa. Joskus koulumatkalta kotiin mennessään niin Liisa kuin moni muukin lapsi saattoi pysähtyä myllyyn tupakansavun täyttämään myllykamariin kuuntelemaan, kun äijät puhelivat hauskoja ja paransivat maailmaa. Tytön matka kulki mietteistä huolimatta eteenpäin. Sillan ylityksen jälkeen Liisan katse kääntyi oikealle hänen kuullessaan hevosen hirnuntaa. Sieltä kartanon pajan suunnalta tuli nuori mies kävellen taluttaen hevosta. ”Sehä oli Toivose Akseli! Se oliko joku muu siäl väesaunan tykö!” pohti Liisa. Akseli heilautti kättään tytön nähtyään: ”Morjes, Liisa! Oleks kouluum menos? Eiks tull kiire? Nöörlunti kenkitti tämä hepa.” Liisa vastasi iloisen Akselin tervehdykseen, ja jatkoi matkaansa taakse kurkkien niin kauan, kun Akseli hevosineen oli näkyvillä. Näyttivät Ville ja Penttikin saavuttaneen hiukan Liisaa, joka päättikin hidastella sen verran, että pojat saisivat kiinni. Sakissa olisikin kiva jatkaa. Jokiuomalta puhaltava pohjantuuli sai Liisan nenän vuotamaan. ”Ei se isoäiti enää näe,” tuumi Liisa itsekseen ja pyyhkäisi vanttunseljällä nenänsä. Pojat saavuttivat Liisan pienen kumpareen päällä,

*Santaveräjä, tienristeys. Hovilanmäen rinteiden päällä kirkonkylän kansakoulu, nyt Luontokapinetti.
Kuva: Tero Kivimäki 2006.*

*Katse takaisin kartanoon päin
Santaveräjän suunnasta.
Kuva: Tero Kivimäki 2006.*

jonka jälkeen avautuu suora koivukuja, joka jatkuu yhtenäisenä aina Kirkonkylän eteläisen päätepisteen, Santaveräjän luokse. Lapset katsoivat avaraa maisemaa: Oikealla kohosi Kappelniitunmäki, vasemmalla etäällä kirkonkylän rakennukset. Suoraan edessä näiden keskellä nousi korkea Hovilanmäki. Ikiaikaiset, valkoisina hohtavat jokeen viettävät laajat pellot antoivat tuntemuksen lapsille. "Olisiks tämä maailma suurimpia tai ainaki avarampia paikoja?," kysyi toinen pojista. "Ainaki Suomen maailman," vastasi toinen. Liisa mietiskeli, mitä hän sanoisi. "Mää tiärä, kysytää opettajalt."

Lasten matka jatkui reippaasti. Tuokion kuluttua he saavuttivat Santaveräjän risteyksen. Vainionperän suunnasta tuli hevospies rekineen reipasta vauhtia suunnaten kirkonkylälle päin. "Varokaa! Ettette jää all!" huusi mies äänekäästi lapsille. "Ei kai se vaa ollu kännis?" pohti Ville. Pentti katsoi arvioivasti kirkonkylää päin loittonevaa hevoslukuneuvoa, kaivoi nenäänsä sanoen: "En usko. Kato kui suuraa sen reki mennee." Koulunmäeltä kuului lasten mekastusta ja Liisan sekä kumppanien määrämpää oli lähellä. Kapuaminen jyrkkää Hovilanmäen ahdetta alkoi. Pojat värkkäsivät pakkaslumesta syljen avulla vielä pallot, ja koettivat kumpi saisi tekeleensä lentämään pidemmälle alamakeen. Kiire tuli kumminkin. Ahteen puolivälissä koulun kellot alkoivat kilkattaa ja lapset pistivät juoksuksi.

Hajut, maut, äänet, kosketus: katkelmia

Aarne: Siält tuli mun miälest hiano haju siit miilunpoltost.

Sirkka: Ja puutarhurin eteinen tuoksu niin hyväälle. Se oli jääny oikeen seiniin siäl ku siäl oli aina semmonen omenan tuoksu.

Tyko: Talvel kuivattii pyykkii liiteris semmottoo, et ehtool tuatiin paita sulamaan ko se oli jääty-ny. Ja oli hyvä haju pyykis.

Sirkka: Voi voi, siäl Riihimäessä mää olin päiväkaudet. Likat muisteli viäl jälkeenpäinki et sillon ku mä olin ihan piäni ni mä sinnekin kumminkin menin ja, et onks teil, onks teil pehmeit luumui? Kerjäsin luumuja.

Arimo: Jaaha, likat oli antanee sul joskus sit vai?

Sirkka: Ja sit sen hajun mä tuntisin vaikka unisani, kun siinä oli keskellä rakennusta leivintupa ja se oli ihana tuoksu, oli tarttunu sinne hirsiseiniin. Se on varmaan siellä se tuoksu. Voi kun siellä saisi haistella vielä joskus.

Raimo: Joskus ajelin tarktori tual takapellol. Ne oli isoi kankei vehkei. Ei tahtonu riittää, äärrirajat loppus, jalat liian lyhkäset. Äestäminen kävi, muttei kyntäminen.

Arimo: Se ol komiaa, kun pääsi.

Raimo: Haisi petroolil sitte ku kouluun meni.

Arimo: Vähän rehvastella.

Raimo: Mut sit oli semmonen, kun mun isoäiti, tää Kulmalan mamma, ni sil oli säärihaavoja. Ni pellavansiemeniä ja minä en oikein tarkkaan tiädä, mitä siin oli. Ruskeeta ainetta, et olisko siin ollu jodia sitte. Mut haisi perhanan

Noin 1925 oli kartanon navetassa iso remontti, kun kaikkien paikkojen piti olla kunnossa. Sirkka: Mistäs mä muistan tämän kuvan! Siin on niit tyämiehiä kaikkia. Tottakai piti karjakko tulla siihen myös ja karjakon muijakin. Ja joku miäs heitti mun santakasan päälle, ja mä tykkään viäl tänä päivänä et... mä tykkään, et mul on viäläki santaa pöksyis! Santaa meni pöksyih!

Karjakko Andsten seisoo pikku-Sirkan takana ja äiti-Andsten on kuvassa vasemmalla. Heidän välissään seisoo lapio kädessä Kustaa Lindfors, "Siperian kuningas". Sirkka Allinkarin albumista.

pahalta. Ja vieläki vissiin vintis, siält on sillon tällön löytyny. Minä en tiä, minkä takia täyry siäl täytteissä niit pulloja pittää. Niil oli joku semmone, et ne hauto siällä, sitä täyry hauruttaa pitkään sitä pellavansiäment siin nestees, mitä se oli. Ja lysoli, se haisi kans siinä. Sen voimakas hajuu oli tual vintis pitkään oikeen.

Liisa: Monet kerrat koulust tulles poikettii mylly kuuntelemaa, ku siäl oli semmone piäni kuuma koppi ja tupakansauhuu täyn, ko äijät puhelivat vitsejäs siäl. Ja se oli lämmi se koppi ja sai varroo jauhoi siin. Lehtosen Katrin kans poikettiin kun me koulust tultiin.

Arimo: Jaaha, siäl oli kiva käydä kuuntelema.

Liisa: Juu, niin oli, ja Eemeli (mylläri) oli semmone ko se puheli kans semmosii hauskojas. Ja varpuset söi hevosenpaskoi siin ulko.

Akseli: Vourin mamma ja Vellikellot kuuluivat yhteen. Hän kutsui syömään arkipäivisin aina kello kaksitoista. Siitä alkoi kahden tunnin tauko. Sitten mamma taas kilkutteli kellojaan ja sai työväen jaloilleen. Kolmannen kerran mamma soitti illalla kello seitsemän.

Sisko: Ja yhteen aikaan sit siäl renkituvasaki miähet kokkontus. Ja ko siäl sit se kelloki soi, se vellikello sit ai. Se soitettii kahrentoista aikaa, sit ko miähet meni syämää.

Sirkku: Miähet meni koteihinsa syämään sit siihen aikaan?

Sisko: Käskettii joo. Kollit vellil, kollit vellil!

Ruoka

Arimo: Mikä oli tavalline aamupala siihen aikaan?

Akseli: No kahvetta ja kakko. Koulussa syötiin marjapuuroo taikka perunasoppaa.

Sirkka: Mul on semmonen miälikuva, et Tassulas syötiin silakkaa paljon.

Raili: Mykkäläs varmaan peruni ja liha, ko possu oli. Ja sikko oli lehmä ni oli voita ja maitoo ja piimää.

Sirkku: Olik mittään herkkuja?

Sirkka: Isäntä, se ei tuonu koskaan karkkii, se toi aina hedelmiä.

Arimo: Se kävi varmaan, kun karjakko oli aika tärkeä henkilö siin just.

Sirkka: Ku heil oli asiaa keskenäs. Mä muista, ku se toi semmosiiki, prässättyi taateliä ja semmosii pakkauksii.

Sirkku: Ettei mittään kotipihan hedelmiä?

Sirkka: Ei. Niit saatiin muuten sit ku puutarhuril oli samanikäne likka ko minäki.

Arimo: Muista sää, millanen oli päivän ruoka teil kotona?

Aarne: Ruispuurooki oli ja pualukkapuuroo, ja sit hernekeitto ja perunasoppaa ja sentapast se sit oli. Ne ol aika hyvii, kun me pistettiin joskus silakat perunain pääl, ni ne oli hyvän makusii.

Arimo: Keitettiin samal siin.

Aarne: Sit me saatiin aika paljon juur isoisält, ni saatiin kalaa. Se autto meit paljo.

Sirkku: Olik teil siin Riihimäen ympäril jotain kasvimaata, tai viljelitte jotain itse?

Aarne: Ei ollu.

Arimo: Perunat ja tommoset ne tuli sit kartanolta vai?

Aarne: Perunat tuli isovanhempain kottoo. Siäl Ristinummel niil oli maata senverran. Siält tuli kalaa sit kans.

*Frans Tuominen kuorii perunoita.
Olavi Tuomisen albumista.*

Arimo: Kun sää Olavi pikkupoika olit, millaistas se arkisyöminen oli?

Olavi: Mul ei ol jääny mittään muut miäleen, ko joskus pappan kans kauppaan mentiin, Kauppaosuuskuntaan. Ja mää muistan sen, et ku toiset toivat kaupast Halpaamakkaraa, ni pappi osti ain Suamimakkaraa.

Sirkku: Mikäs Suamimakkaran etu oli?

Olavi: Se oli parempaa, se oli tämmöst niinko nykyinen...

Arimo: Lenkkimakkara vai?

Olavi: Nii. Halpamakkara oli semmost vetist tummaa.

Arimo: Mut ei sitäkä taukoomat ollu?

Olavi: Ei. Mul on semmonen tullu miäleeni jälkeenpäin, et pappi sillon, ku se on Myllylän jättäny, ni sil on jääny vähän kukkaroon jottai ja se pystys ostamaan sitä parempaa makkaraa.

Tyko: Nii, ei sitä siihen aikaan pal makkaraa ostettu. Jokanen kasvatti porsaansa koton. Sit se tapettiin syksyl ja siit pantiin toinen takakontti Lehtikankareen palvisaunaan ja sit sitä syätiin pitkän aikaa.

Leila: Ja toinen sualattiin.

Tyko: Joo, ja sit keitettiin kevvääl saippuaks.

Olavi: Meil ei koskaan ollu sikkaa eikä porsast, meil oli pitkän aikaa lehmä.

Sirkku: Tyäväki sit söi omis kodeissaan? Eikä mittään renkituvas olis syöty tai jotain semmosta?

Sisko: Ei, ei. Ne tuli päiväl kotti syämää. Ne toise sit oli evvään kans siält kaukempaa, niinko se Vualukan Yrjöki. Pitkä matka oli, ni ei hän kottii ain lähteny, varsinkaa talvel.

Sirkku: Olikse niin, et kerran viikos tehtiin korpui kartanossa?

Linnea: Niin, ku siäl kävi syämäs ne kun kävi töis siäl. Siäl oli montaa lai ulkotyätä. Ja tää Tuamisen Elliki, kun hän kävi siäl, pesi pyykkii. Seki oli ain siäl syämäs. Ja sit tämä Linnasuun Hilta ja nämät kävi siäl syämäs ja.

Sirkku: Eli ne, jotka teki siin kartanon sisäpiiris jottain.

Linnea: Ni ne sai aina ruakaa siält sit.

Riihimäen väki leipoi Riihimäen pakarituvasa, muut saattoivat käydä leipomassa renkituvassa.

Anja: Meiän äitiki kävi siäl renkituvas leipomas. Meil oli aina kuivaa leipää katos.

Sirkku: Mut teilläki oli Mykkälän koululla se uuni siin.

Anja: Oli siin uuni juu, mut leipää äiti leiposi aina siällä renkituvassa. Koko talveks leipää, ja ne oli katossa, kesät talvet. Mut mein isä ei polttanu tupakkii koskaan sisäl.

Arimo: Et ei ollu sätkämaustet.

Lääkkeitä

Arimo: Liisa puhui, et pihkaa haavoihin pistettiin ja ratamoo. Ja kyllä se autto.

Raimo: Mikäs sen parempi oli, kun paisumat tuli, ni ei muuta kun pihkaplaastari päälle. Ja nahkapala siihe ja pihka siihen paisuman päälle, ni kun sen vaan muuten kesti sen jytkeytyksen, ni kyl se siin äkkii klaaraantus.

Sirkku: Olik kartanos joku, joka ymmärsi rohdoksista jotakin, tai hoitamisesta, tai joku, jonka tykön mentiin, jos tuli jottain vaivoi?

Leena: Ei siäl ollu mittää.

Sirkku: Jokane hoiteli omat vaivas. Käytettiin siäl mittää muuta ku hotaa ja aspiriiniä?

Leena: Meil ei ainakaa siihen aikaan tarvittu vissii paljo mittää lääkkeitä. Mää muistan, et oli kauhian vähän lääkkeitä.

Raimo: Alho kävi kerran kuukaures Kuntolas ottamas vastaan. Ja sitte jonottamaan. Tai sit mentiin Riihikoskel.

Leena: Laiko sit ko kätilö oli, siin jottain hoiteli, ko hän siin koulul oli.

Sirkku: Käytettiin koton hoidos jotain aineita? Viinaa tiätysti käytettiin.

Leena: Pöytäviinaa.

Sirkku: Ulkoisesti ja sisäisesti.

Raimo: Turusta käytiin ostamassa viinaa mollemille sioille.

Leena: Jottain linjamenttiä. Pappal olis semmost ko se veteli ja haisi kauhian pahal. Sloas linjamentti, jottain semmost.

Arimo: Entäs pirunpaska¹?

Leena: Se haisi niin miälettömält, sitäki joskus haistellu olen.

Leena: Mut se Anna ja Manta söi kamalasti pulverei. Mun tätiki ko meni josku Turkuun ni sano, et en mä uskal kellään sannoo, et mää

Turkuun menen, ku on kassilline sit jo niit lääkkeitä. Ku ei tääl apteekkii ollu.

Sirkku: Ni osti vähän varastoonki sit.

Leena: Ni käskettii, et tua ny mul sitä ja mul tätä.

Raimo: Mää menin pikkupoikana, tai nuorena pojanlössinä käymään linja-autos Turus hake-mas kans pulverei ku äiti söi niit. Hota-pulverii-ki ja mitä niit oli.

Leena: Se söi kyl niin paljon, et niit oli kasa, semmosii valtavii. Rippikouluikäsenä mä joka aamu melkeen kävin ensin apteekis ja se oli kyl ihme, et se kesti.

Sirkku: Mihin hän sitä söi sitte?

Leena: Päänsärkyyn, migreeniin. Hänel oli kauhia päänsärky, ja kyl melkeen aina oli joku pulveri loppu.

Raimo: Sit oli pari kolme päivää, ja sit oli se oksennuskausi.

Leena: Ihmeen kauan, ko nykyään noist lääkkeide vaarallisuudet niin puhutaan, ni ihmeen kauan Lempiki kesti sitä kyllä.

Raimo: Se oli ihme kyllä, et sen vatta kesti sitä kauhiaa pulverimäärää. Ja ku kaikkien pulverien perusaine oli se asetyylisalisyyli, ni se kävi mahaan kyllä rajusti. Sitte ku tuli Seliraani, ni sitä se söi aivan tolkuttomasti.

Leena: Ni sitä se söi valtavast kans. Ja sit oli semmosii lääkärin määräämii, semmone aika iso pussi. Viiskymment pulverii vissii, eikä se kauaa kestäny.

Raimo: Ku oltiin kesäl tual jossain ajelemas, kiertelemäs ni kyl, jos vaan apteekki jossain oli, ni aina täyryi mennä siält ostamaan sitte tabletei ja pulverei. Ei yhdenkää apteekin ohi. Mää joskus oikeen tahallani koitin kiärellä niit, mut me ostettiin sitä enemmän seuraaval.

Leena: Kyl siin sit varmaan tuli sitä pulverisärkkyä.

¹ Apteekista ostettava pahanhajuinen lääke. Pirunpaska-nimeä käytettiin apteekissa asioidessakin.

Leena: Se Anna söi sit kans sitä Somantin-pulverii. Se on tommonen särkypulveri.

Sirkku: Ja oli viäl raskas sianhoitotyä.

Raimo: Kyl maar toi meiän äitiki, kun se neulo, ni se tyä oli semmost, et ei se ainakaan sitä tautii parantanu. Pahensi. Niska köyrys jatkuvasti tosa koneen viäres. Jos se ois ulkotöitä tehny ja semmost, ni olis voinu ollakki terveellisempää.

Lempi: Ja sit hän hoiti kumminki karjan, oli lypsettävii.

Raimo: Oli aika vilskettä joskus. Tääl oli paljon niitä, toi kankai ja sovitettiin ja toiset tuli hakemaan pois ja oli ainast semmost. Jo jokasel piti tiätysti kaffee keittää. Pannulline. Joskus mä laskin sitä, mitä hän niist tianas. Mä sanoin ki hänel kyl, et sää et nyt paljoo sentään häviä näis, et kyl maar isäl sentään riittää se raha, mitä hän tual tienaa, ni siihe.

Pelottavia asioita

Sirkka: Äitin kans oltiin saunassa, kun meiän vuoro, naisten vuoro oli. Ja sit on semmonen miälikuva, kun siäl oli hyvä kaivo siäl tallin mässä.

Arimo: Se on viäläkin se kaivo siällä.

Sirkka: Me haettiin juomavettä, vettä haettiin siältä. Mentiin äitin kanssa sitä polkuu siitä. Mä menin viäres. Ja sit mä muistan ku kauhia elukka hyppäs siältä ojasta siihen etteen! Herä isä! Kun mää olin poimimas sellasii piäni sinisii kukkii. Ja aina kun mää nään ne kukat, ni mää muistan sammakon. Se hyppäs siihen ojast siihen etteen ja voi, se oli kauhia elukka!

Sisko: Kyl mää siin ain pelkäsin, ko me tultiin äitin kans saunaanki tän Vanhaankartanoon, ko ei siäl sauna ollu siäl Kapakas.

Arimo: Se oli aika saunamatka kans.

Sisko: Juu, sinn me tultii ain joka lauantaehto. Sit mää piri äitin kärest kii ja silmä kii tulin, ko mä pelkäsin. Katos ko noita tiäpylväitäki oli, niit semmosii kilometripylväi. Ja sit oli joku lehmä päässy pois laitumelt ja siin tiän viäres makas, ni mää luulin ain, et siäl makkaa joku äijä. Mää pelkäsin kauheest juappoi.

Anja: Semmä muistan kauhian hyvin kun meil oli perunoita siäl sit pankkirakennuksen alla. Siäl oli kellari. Sinne mentiin rappusii alas vaik kuin paljo. Se oli pimiä. Siäl oli Vanhakartanon perunakki.

Sirkku: Myöskin Riihimäen alla oli perunakelari.

Anja: Juu. Mut siäl oli kans.

Linnea: Määki joutusin perunii hakemaan siält. Mittää muuta pelänny niin ku sitä.

Anja: Mää pelkäsin kans ku äitin kans mentiin sinne. Mää olin kuullu, et semmonen murhattiin, semmonen Flemmink.

Linnea: Juu, sanottiin et siit menee kosken alt Kappelniittuun tunneli. Emmä tiär, onk semmost perää? Siäl oli seinäs niinko olis muurattu kiin.

Sirkku: Joku aukko kii kuitenkin.

Anja: Mut pimiä oli kun sinne mentiin. Siäl ei ollu sähkövaloi siihen aikaan.

Arimo: Se oli aika iso kellari?

Anja: Niin oli, se oli valtava, sinne oli vaik kuin paljo rappusii sinne alas. Ja semmonen kauheen kostea. Tais joen alapualel olla se.

Sirkku: Kuis siäl perunat säily sit?

Anja: No kylmar ne säily, kun ne siäl sit oli.

Linnea: Mää pelkäsin kans sitä, et sinne täyty mennä, mut ei parantunu.

Anja: En muista, kuin vanha mää olen ollu, mut aika piäni mää olen ollu. Mää pelkäsin, pirin äitii kärest kiin. Ja tiätyst äitiki piti, ku semmoset kivirappusset oli.

Arimo: Äiti pelkäs samal taval Flemingi haamuu siäl.

Anja: Nii varmasti. Juu, semmosen mää muistan, et se oli sinne tapettu se Flemminki. Ei ol koskaan tullu luettuu semmost kirjaa. Meiän Akselil on ollu semmonen kirja täst Flemmin-kin suvusta. Nehän on pitäny tätä Vanhaakar-
tanoo.

Sirkku: Olik ne pelottavii ne sonnit?

Anja: Kyl ne vähän oli, et ei sinne saanu aidan viäreeseen mennä olenkaan sillon kon ne siäl oli. Kun niit ulkoilutettiin siin. Muutenhan ne oli sisällä, mut sit niit aina vuaretellen ulkoilutettiin siin pihalla.

Arimo: Siin oli navetan päädys semmonen aitaus, mikä tuli siihen tiäl saakka.

Anja: Juu. Mää muistan, semmosist kauhian paksuist puist. Siin oli joku vaan sit kerran senverran märäntyny, et likka oli puskenu sitä aittaa ja tuli siältä pois. Kauheen kiukkunen sonni.

Arimo: Riihimäen makasiinii vastapäätä oli joku rakennus joskus.

Tyko: Tääl Turku-tiän varrel oli semmonen vanha kuivuri, misä viljaa kuivattiin ennen ja siin oli semmonen koppi ennen, ko oli höyrypannu.

Aimo: Käytettiin sahaa joskus siin. Akseli ker-
to.

Tyko: Mää en tiär. Se onkapannuki oli siin viäl. Olik siin Vualukan heinii kummallaki pualel ja sit oli ruumis siin välis. Sitä sanottiin vanhaks kuivuriks. Se oli hiukan niinko peljättävää. Vilunvärreet meni kun hiukan pimmeel meni ohitte.